

Vlaanderen, de Kerk en het Oostfront volgens de Oorlogsgedenkschriften van Cyriel Verschaeve

Lode WILS

Op 29 en 30 september 1944, enkele dagen voor de bevrijding, werd Cyriel Verschaeve door toedoen van de SS-diensten te Brussel uit Alveringem geëvacueerd naar Duitsland. Hij werd daar toegevoegd aan de Vlaamse Landsleiding die, met Jef Van de Wiele aan het hoofd, gold als de vertegenwoordiging van Vlaanderen. Ze leefde in de hoop dat na een herovering van België Duitsland eindelijk dat land zou vernietigen zoals het in 1941 met Joegoslavië gedaan had. Zij zou dan Vlaanderen besturen binnen het Rijk. Verschaeve wist dat hij voor de politiek niet geschikt was, en wilde niet echt deel uitmaken van die regering in ballingschap, maar er wel een moreel gezag en toezicht over uitoefenen en als haar symbool naar buiten optreden. Met enthousiasme zette hij zich in voor het recruteren van soldaten voor de SS en van arbeiders voor de Duitse oorlogsindustrie. Hij kwam ook tussen voor materiële noden van Vlaamse vluchtelingen en beleefde een van de grote dagen van zijn leven, toen hij een urenlang gesprek mocht hebben met de Reichsführer SS Himmler. Enkele dagen later verordende die dat de Vlaamse SS-soldaten de toelating moesten krijgen om 's zondags ter kerke te gaan, blijkbaar als resultaat van het pleidooi van Verschaeve.

Maar wat had Verschaeve verder te doen, terwijl de oorlogsberichten almaar drukkender werden? „Ik bevocht de tijd, joeg hem weg met werk. Deze *Gedenkschriften*, menig opstel voor kranten en andere geschriften, dienden mij als zweep om de dagen weg te drijven ...”

Het zijn deze geschriften van midden september 1944 tot 1 april 1945, die Verschaeve zou ordenen en herschrijven in mei-juni van dat jaar, nadat hij bij de Duitse ineenstorting een toevlucht had gevonden in Oostenrijk. Op 29 juni dateerde en ondertekende hij het voorwoord, en stipuleerde dat de tekst onmiddellijk moest worden gepubliceerd, indien mogelijk.

In 1961 kwam het tot een versluierende, om niet te zeggen vervalsende uitgave, waarin ongeveer 30 % van de tekst was weggesneden als te compromitterend. Nu hebben drie specialisten een volledige en wetenschappelijke uitgave gebracht: Romain Vanlandschoot, die al sinds tientallen jaren Verschaeve bestudeert, Wim Meyers van het Centrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, en Renaat De Deygere, die al in 1982 in ons tijdschrift Verschaeves *Het uur van Vlaanderen* publiceerde. Ze hebben de tekst niet alleen

voorzien van een voorbeeldig notenapparaat, maar ook van een chronologische tabel, een bibliografie en een index, een verklarende kaart en vele foto's¹. Grondbedoeling van Verschaeves tekst, schrijft Vanlandschoot in de inleiding, was „een *apologia pro vita sua* op te stellen over de houding die hij, kapelaan Verschaeve, in de oorlog en in de collaboratie heeft aangenomen”.

Als een verantwoording stelt Verschaeve zijn tekst inderdaad voor: „De vraag moet scherp en klaar gesteld worden”, schrijft hij: „Wat doet gij hier, priester? Gij zijt toch de enige priester die hier uit Vlaanderen werd overgebracht. Hebt gij alleen gelijk in uw mening en houding? Een priester moet zich door het heilige laten leiden, door niets anders. Al de tongen in Vlaanderen, de priestertongen, die scherpste van allemaal, sijfelen zeker banvloeken over u, banneling, en verketteren U” (p. 50-51).

Dit thema van bij de aanvang, komt herhaaldelijk terug. Onder zijn ambtgenoten voelde Verschaeve zich uitgestoten. „Van zohaast Duitsland gedaan had, wat zij jaren lang als heilige plicht gepredikt hadden, het monster (Sovjet-Rusland) aanvallen, zwegen zij als vermoord. Geen woord lof kwam over hun lippen, hun verzuurde trekken spraken echter luid. Weldra stelden zij Duitsland en Rusland op dezelfde voet: het ene was de pest, het andere de cholera, waartussen niet te kiezen viel. Weldra verheugden zij zich over hun *internecio*, hun wederzijdse uitmoording. Daarna vonden ze het Duitse gevaar het subtielste, het zwaarste ...” (p. 225). De Oostfronters „werden plots vijanden van Christus. Men durfde nog niet zeggen soldaten van Satan, maar zij werden als weinig minder behandeld. De deuren van hun priesters bleven gesloten, of gingen niet als vriendendeuren open” (p. 227). „De priesters, die, wat ze als de felste vijand van de Kerk aanzien, willen vernietigen (nazi-Duitsland), slopen de dam die hen beschut tegen Lucifer, de Morgenster die in 't Oosten opgaat” (Sovjet-Rusland) (p. 232).

Ook aan Himmler sprak Verschaeve over honderden (sic) brieven die hij zou hebben ontvangen van kandidaat-Oostfronters, die meldden dat „hun priesters waarschuwd (hen) tegen de goddeloze SS, waar ze hun godsdienst zouden verliezen” (p. 281). De priesters waarschuwden blijkbaar tegen nog meer, want in zijn eigen Alveringem en omgeving heette het tijdens zijn afwezigheid in juli-augustus 1944: „Ik was natuurlijk een wegloper! ... De priesters waren natuurlijk het scherpst, zij bekampen de slang en leren er het sissen van. *Homo homini lupus, sacerdos sacerdoti lupior!* — is de mens een wolf voor de mens, de priester is voor de priester nog wolfser! — Voor hen was ik een verrader van het Vlaamse volk” (p. 258).

Maar laat ons terugkeren naar het begin, waar Verschaeve ons zijn gewetensonderzoek aankondigt: „Deze nacht moet een worsteling om het heilige worden. Het geweten en God spreken tot elkaar als God tot God”². Zo alleen ontstaat het heilige uit God.

1. *Oorlogsgedenkschriften Cyriel Verschaeve 1944-1946 (Verschaeviana Jaarboek 1988-1989)*, Brugge 1990, 527 blz., 1500 fr.

Is Vlaanderens recht heilig? Blijft het rechtstaan voor Gods oog? Primeert het voor Vlamingen op alles in de wereld?"

Dit was inderdaad een klemmende vraag: wettigde „Vlaanderens recht”, zoals Verschaeve zijn zaak noemde, de steun aan het heidense nationaal-socialisme, de opstand tegen de Belgische staat, de terreur tegen tegenstanders waarvoor hij aan Himmler vroeg om een „machtig politiekorps ... ja een geweldige politiemacht”, de uitplundering van het land, de uitdrijving van Walen en Fransen voor een Vlaanderen tot aan de Somme, de ronseling van soldaten voor het Duitse leger dat met raketten Antwerpen bestookte³, de uitroeiingsoorlog in Rusland waarover Verschaeve zeker moet gehoord hebben vanwege „zijn” Oostfronters? Wat antwoordde hierop de belezen priester?

„Gods recht op Zijn mensen staat, in ons, Vlamingen, ook boven alles. Maar Gods recht staat nooit in de weg van een ander recht, welk dan ook, dat Hijzelf grondvestte en dat Zijn oog, dat al klaarheid is, onderscheidt. Elk recht dat van God komt, harmonieert met een recht dat van God komt en met Gods opperrecht. Daarover geen zorg dus. Erom denken, er gewag van maken is overbodig, nutteloos, is mensenvitterij in plaats van goddelijke wijsheid en beledigt God veeleer dan dat het Hem eert. Men heeft God niet te mengen in mensenzaken” (p. 52).

In *De Standaard* van 23 november 1990 stelt Manu Ruys de vraag hoe het godsmogelijk is, „dat deze man zo lang en zo hartstochtelijk werd vereerd en bewonderd?” Dat hij priester was, en een bewogen dichter en dramaturg kan ertoe bijgedragen hebben schrijft hij, „Maar de verklaring ligt misschien nog elders. De generaties die veel met Verschaeve ophadden werden opgevoed op bisschoppelijke colleges, waar vrij en kritisch denken niet tot de prioriteiten behoorde en waar flamingantische leraars de traditionele Vlaamsgezinde figuren” ophemelden.

We merkten al dat Verschaeve zelf vond dat in die colleges teveel kritiek gespuid werd, en te weinig verheerlijkt. Wat hemzelf dreef, en vermoedelijk ook zijn aanhangers, doordringt dit hele boek. Hij verwoordde het als volgt tegenover Himmler: „België, de Staat, de slechte van alle staten ... Belgium esse delendum is de leus van de Vlaamse beweging. Mijn overtuiging was het altijd en sedert 1914-18 het keervers van al mijn gedachten” (p. 283). Dit was Vlaanderens heilig recht, waartegenover al het andere van geen tel was.

Graaf de Grunnelaan 14,
3001 Heverlee

2. Albert Westerlinck schreef in 1960, voordat deze tekst was gepubliceerd, over Verschaeve: „Romantisch is vooreerst de felle en totale ik-gebondenheid van zijn werk. Heel zijn oeuvre is één hartstochtelijke zelfaffirmatie. Voor hem is de kunstenaar de grote belijder, en vooral de leider, de profeet, de held ... Romanticus is Verschaeve, ten tweede, door zijn fundamenteel irrationalisme”, in: A. WESTERLINCK, *Alleen en van geen mens gestoord*, p. 161-162.

3. Verschaeve schreef aan D.C.: „Ik lees dat ze Antwerpen beschieten ... Vlaamse soldaten schrijven mij: 'Dan kunnen wij met Duitsland niet meer medestrijden' ...”; in: D. VANSINA, *Verschaeve getuigt*, Brugge 1955, p. 809.